

LEONARD NEUGER

A MORCOS BÁBU

AZ YVONNE HELSINKIBEN

Úgy kezdődött, hogy a helsinki lengyel követségről fólhívott Joanna Trzcińska-Mejer, és megkérdezte, 'mondanék-e pár szót Gombrowiczról azon a miniszemináriumon, amelyet az Yvonne, burgundi hercegnő bemutatója alkalmából rendeznek. A bemutató 1993. november harmadikán lesz a helsinki Nemzeti Színházban, az előadást a magyar Ascher Tamás rendezi. Finnországban Gombrowicz szinte teljesen ismeretlen: csak a Pornográfia jelent meg finnül a hatvanas években, azt sem lengyelből fordították. Ott vannak persze a svéd fordítások (Finnország gyakorlatilag kétnyelvű), mégis jó volna, ha tartanék egy bevezetőt az író-ról.

Megkérdeztem, milyen nyelven kéne beszélnem, és rajtam kívül ki vesz részt a találkozón. A válasz, megvallom, meggyőzőtt: a rendezvény nyelve angol, a résztvevők pedig a következők: Jan Blomstedt, a számos európai nyelven publi-

káló kiváló finn esztéta és Eörsi István, volt magyar másként gondolkodó, politikus és író, aki most fejezi be Gombrowiczról szóló több mint ötszáz oldalas opuszát. Elgondoltam, hogy a színesek finnül beszélnek, mi angolul, az egészet pedig a magyarok tartják kézben — ennél gombrowiczibb helyzetet kívánni sem lehet. Egy szó, mint száz: ott a helyem!

Így kerültem Helsinkibe. A szemináriumra szépszámú közönség gyűlt össze, akik talán nem bánták meg, hogy eljöttek. Ez nagyrészt a szervezők, a lengyel nagykövetség érdeme volt. Blomstedt röviden vázolta Gombrowicz életét és műveinek fő vonásait. Sajnos nem olvastam Gombrowiczról írt tekintélyes esszéjét, ami finnül jelent meg; látható volt azonban, hogy a gombrowicz-i életmű közel áll hozzá, és tömören, találóan tud róla beszélni. Eörsi István a halhatatlan érettség-éretlenség párost boncolgatta, kiterjesztve e fogalmat a Ferdurdurke szerzőjének késői mű-

meg: Gombrowicz: Yvonne G.

Petri Liski (Fülöp herceg) az Yvonne helsinki előadásában

veire is (*Operett*). Végül én szoltam pár szót Gombrowicz változó arcairól, összefüggést keresve az arc fogalma és Gombrowicz különféle, többé-kevésbé irodalmi inkarnációi, valamint utolsó fényképei között.

Ascher Tamás fiatal magyar rendező Khell Zsolt díszlettervező, Szakács Györgyi jelmeztervező és Dés László zeneszerző társaságában érkezett Helsinkibe. A finnországi ösbemutató egy klasszikusként értelmezett *Yvonne*-t állított a helsinki Nemzeti Színház színpadára, modellértékű előadásról van tehát szó. A rendező láthatóan Gombrowicz *Megjegyzések a játékhöz és a rendezéshez* címmel közzétett jegyzeteiből indult ki, melyeket a szerző a darab első megjelenésekor a *Skamander* című folyóiratban publikált. Ascher produkciója így a harmincas évek esztétikájából nő ki, a kitűnő díszletektől és jelmezektől kezdve (pompás fekete-fehér sakktabletopadozat, monumentálisan funkcionális díszletek, steril bútorok, öltönyök, frakkok, ünnepi és sportöltözékek — a király is kétsoros zakóban, fején koronával) egészen a zenéig és a színészi játékig. Ascher Tamás munkáját profi precizitás jellemzi: minden apró részletet szerető gondnal dolgozott ki, látszik rajta, hogy élvezti és érti Gombrowiczot és a Formával üzőt játékát. A háromórás előadásnak ugyanakkor megvan a maga egyre fokozódó ritmusa és hangulata; az utolsó felvonás lélegzetelállítóan virtuóz betetőzése az egésznek.

Az *Yvonne* harmincas évekbeli stílusvilága valamelyest gyengíti az udvari Formát, még ak-

kor is, ha számunkra ez az esztétikai konvenció már maga a Forma. A rendező azért választotta ezt a megoldást, hogy az előadás alaphangját mindvégig a díszlet adja meg: ez a szimmetriájában irtózatossá sakktableta, a *Ferdydurke* Ifjas családjára emlékeztető steril jelmezek már önmagukban is a mindent szimmetriába rendező Formát sugallják. A rendező segítségével voltak a színészek is, akik remekül alakították a harmincas évek stilizált formáját. A fő-fő Formateremtő itt a Kamarás, akit Martti Järvinen mesterien játszik. Ő a ceremóniamester, minden etikettek tudója, ő védi éberben az Udvar Yvonne formátlanságával szemben. Kiváló alakítást nyújt a királyságából kivetkőztetett Király (Pentti Siimes) és a Királyné (Tea Ista) is.

Ebben az összefüggésben kicsoda maga Yvonne (Katja Salminen)? Csúf és morcos bábu,

aki a maga idomtalanságával provokálja és bomlasztja az Udvar: szálnalmat kelt, de azért van annyira idegen és esetlen, hogy a nézőt ne ejtse a szentimentalizmus csapdájába. Ascher Tamás remekül érzi Gombrowiczot, nincs szüksége rá, hogy pszichológiai vagy társadalmi utalásokkal manipuláljon. Yvonne provokáció, kihívás, halszálla, ami fönnakadt az érett udvari Forma torkán, sajátos próbatétel, kísérlet a Formával. Az értelem konstrukciója. Nem illik sehoval: vagy be kell kebeleznit, beszippantani, az Udvar képére formálni, ahogy az az előadás végéig színpadon lévő Valentin lakájjal történik, vagy el kell őt pusztítani. Az ezt célzó kísérletek mindegyike rendezői bravúr: a shakespeare-i mérgezőstől a detektívregények késeléséig jelen van itt minden irodalmi műfaj paródiája.

A legtöbb gondot Fülöp herceg (Petri Liski) okozza. Az udvari etikett ellen lázad, de cinikus szívtipró is egyben; elmés helyzetelemző, ugyanakkor e helyzetek tehetetlen rabja. Amikor a darab végén megtörik, és a sűrített Forma szorításában letérdel Yvonne holtteste mellé, kellőképpen meggyőző. Amikor azonban a talán kisé túl ordenaré Cirill segítségével föllázad, kétségeim támadtak: a Formának való behódolás és a vele való harc egyidejű érzékeltetése talán a legnehezebb feladata minden Gombrowicz-rendezésnek, s ezt Ascher sem oldotta meg maradéktalanul.

Mindent összevetve azért kitűnő előadást láttunk. A színészek beszédéből persze egy szót sem értettem... A szemem sarkából viszont állandóan figyeltem a korántsem homogén közönség reagálását. Pompásan szórakoztak, derűs feszültségben követték az előadást, tökéletesen átadva magukat Gombrowicz eretnek kísérleteinek. Kell-e ennél több a teljes sikerhez?

Tygodnik Powszechny, 1993. december 12.

Reiman Judit fordítása

KÜRTÖSI KATALIN

HAMLET, HÁRMAS CSAVARRAL

A VÓLEGÉNY — GOMBROWICZ MŰVEI ALAPJÁN

Közhelyként hathat, hogy a *Hamlet* színre állítása nagy kihívás minden rendező számára, de legalább ekkora kihívás a főbb szerepek eljátszása a színészeknek is. Tovább folytatva a sort: nem pusztán a hagyományos színházi berkekben érvényes ez a kihívás, hanem az alternatív, kísérletező társula-

tok esetében is — itt azonban inkább *Hamlet-parafrazisokról* beszélhetünk, ami drámaírókat, rendezőket, alkotóközösségeket egyaránt foglalkoztat. A huszadik század végéhez közeledve az ilyen újrafeldolgozások Nyugat- és Kelet-Európában egyaránt felbukkantak — legyen elég pusztán Tom Stoppard *Rosencrantz és Guil-*